

Taiteilijan ammatti tänään – tietoja, taitoja, diskursseja

PIA HOUNI & HELI ANSIO

Taiteilijan ammatti perustuu lahjakkuuteen ja luovuuteen. Taidekentälle pääsyyn vaaditaan myös alan koulutukseen pääsemistä ja menestyminen edellyttää taidekentän tunnustusta. Onnistuneen työpolun rakentamisessa nykytaiteilijan on hallittava yhä enemmän itsensä manageroimisen, edustamisen, verkostoitumisen ja julkisuuden pelisääntöjen tai toimintojen hallitsemista.

.....

Suomalaiset arvostavat taiteilijoita monesta syystä. Taiteilijat tuottavat sitä viihtymisen maailmaa, jossa monella meistä on hyvä olla. Toisaalta taiteilijat tuottavat jotain tuntematonta, jota voidaan joukolla ihmetellä ja kummeksua. Ihmiset hakeutuvat sosiaalisiin tapahtumiin, joissa voi nähdä ”elävän taiteilijan”. Taiteilija on tapahtuman vetonaula. Haluamme kuulla hänen työstään ja elämästään. Monia taiteilijoiden teoksia pidetään merkittävänä yhteiskunnallisten olosuhteiden tulkkeina, rakentajina ja kommentaattoreina. Taiteilija on säännöistä vapaa kertomaan näkemyksiään asioista – joskin taiteilijat ovat monissa maissa myös sensuurin ja sananvapauden rajoittamisen kohteina.

Suomessa työskentelee arvion mukaan yli 20 000 ammattitaiteilijaa. Kun tähän lukuun otetaan mukaan erilaiset kahden ammatin tai osa-aikaisen taidetyön tekijät, lukumäärä kasvaa huomattavasti. Osa ammattilaisista on järjestäytynyt alan ammattiliittoihin, mutta osa on tietoisesti tai tahtomattaan jäänyt näistä pois. Osakseen tästä syystä tarkkojen lukumäärien sanominen on vaikeata. (Cronberg 2010, 14–15; Rensu-
suff 2014, 18–23.) Suomalaisen taiteilijoiden työpolkuun liittyy kuitenkin monia yhdistäviä tekijöitä. He kaikki kohtaavat työnsä eri vaiheis-

sa samanlaisia haasteita: alan koulutukseen on todella vaikea päästä, kilpailu alkaa koulutusvaiheessa ja jatkuu usein pitkälle työvuosiin. Lisäksi oman paikan etsiminen, taloudellisen toimeentulon haasteet, epävarmuus ja työolosuhteet, joissa useinkaan ei olisi suotuisaa tehdä töitä, ovat useille taiteilijoille arkipäivää. Erityisesti taiteilijaa koskee kysymys ammatillisen identiteetin rakentamisesta koko työpolun mittaisena tehtävänä (ks. Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 27–28). Parhaimmillaan taiteilijan arkeen liittyy suuria onnistumisia, yhteiskunnallista arvostusta, näkyviä palkintoja ja tunnustuksia. Useimmille taiteilijoille työn parhaita hetkiä ovat yleisön kohtaaminen ja vastaanottajien – eli yleisön – löytäminen omalle taiteelliselle työskentelylle.

Taidetyössä on tapahtunut viime vuosina monia yhteiskunnallisia muutoksia. Osa niistä on vienyt taiteilijan asemaa parempaan suuntaan, esimerkiksi apurahoituksen vakiintuminen tai keskustelun avaaminen itsensä työllistävien sosiaaliturvan erityiskysymyksistä (ks. Luovilla aloilla työskentelevien..., 2013). Niitä taidealoja, joissa perinteisesti työskennellään palkkatyösuhteissa (esim. teatteri), koskee sama vakinaisten työsuhteiden väheneminen ja työn pirstaloituminen kuin yhteiskuntaa yleensä. Toisaalta myös taiteen soveltavan kentän laajentuminen tarjoaa taiteilijoille työmahdollisuuksia yhä enemmän ja monimuotoisemmin. Työn muutoksia voi tarkas-

---

*Tutkimusta ovat rahoittaneet Työsuoje-
lurahasto ja Työ-
terveyslaitos.*

tella monesta suunnasta. Taiteilijoita koskevasa tutkimuksessa niitä usein katsotaan kulttuuripoliittisesti. Viime vuosina käyty keskustelu *uudesta työstä* (esim. Julkunen 2008) linkittyy kiinnostavasti taiteilija-ammatteihin. Monet työntekijän subjektia tai työn jäsentymistä koskevat piirteet, joita uuden työn keskustelussa tarkastellaan, eivät taiteilija-ammateissa ole uusia ilmiöitä. Kun Raija Julkunen (2008, 19–20) kuvaa vanhan työn ja uuden työn välisiä suhteita, monet hänen esille nostamat näkökulmat kertovat taiteilijoiden työn olleen aina ”uutta työtä”. Julkunen ydinajatus työn subjektivoitumisesta seurausneen kuvaa täsmällisesti taiteilijan työn perustaa. Työ on yksilöllistä ja pohjautuu tekijän henkilökohtaisuuteen. 2000-luvun työtä kuvataan hybridiksi ja mosaiikiksi, jonka piirteet ovat olleet taiteilija-ammateille olennaisia sen varhaisesta traditiosta lähtien.¹ (Ks. myös Gratton 2011; Sennett 2008.) Vapaan taiteilijan työ on aina ollut ”rajatonta työtä”, jota organisaatio tai työsuhteen ehdot eivät määritä (vrt. Eteläpelto 2007, 130–136).

Tässä artikkelissa puhumme suomalaisista ammattitaiteilijoista: kirjailijoista, kuvataiteilijoista ja teatteritaiteilijoista. Kysymme, millaisia tietoja ja taitoja nykypäivän taiteilija tarvitsee toteuttaakseen onnistunutta työpolkua. Valtaosa näiden tietojen ja taitojen hallitsemisesta vaatii omaehtoista *kurinalaisuutta*, joka näyttää olevan yksi keskeinen hyve nykyaikaiselle taiteilijalle. Avaamme artikkelissa taiteilijoiden ammattitaidon ja työelämätaitojen näkökulmaa empiirisen aineiston valossa.

Aiempia tutkimuksia suomalaisista taiteilijoista

Suomessa taiteilijan työhön kohdistuvia tutkimuksia on tehty 1980-luvulta alkaen tasaisesti. Tärkeän avauksen taiteilijoiden tutkimukselle tekivät Ritva Haavikon (Rainion) kirjailijahaastattelut teoksissa *Miten kirjani ovat syntyneet* (1969; 1980; 1991; 2000). Kirjailijoihin kohdistuvia

tutkimuksia on paljon, joskin valtaosa käsittelee kirjallisia teoksia, niiden estetiikkaa tai vastaanottoa. Viimeisin tärkeä kirjailijatutkimus lienee Elina Jokisen *Vallan kirjailijat* (2010), joka tuo esille apurahajärjestelmän merkityksen kirjailijoille.

Yleisenä linjana taiteilijan työn tutkimuksessa on ollut taiteilijaksi tuleminen kertomus tai taide-tutkimuksen lähestymistapa, jossa tarkastellaan työn lopputulosta eli teoksia. Yhteiskuntatieteiden ja kulttuurintutkimuksen alueen tutkimukset taiteilijoiden työstä ovat myös nostaneet esille taideammattien erityiskysymyksiä, traditioita ja tarkastelleet taiteilijoita erilaisten narraatioiden kautta. Tällaisia tutkimuksia ovat esimerkiksi Vappu Lepistön väitöskirja *Kuvataiteilija taide maailmassa* (1991) tai Pia Hounin väitöskirja *Näyttelijäidentiteetti – Tulkintoja omaelämäkerrallisista puhenäkökulmista* (2000). Merkittäviä avauksia taiteilijuutta ja taidetyötä koskevan tutkimuksen piirissä ovat tehneet myös taidekorkeakoulujen ja Taideyliopiston tutkijat, jotka ovat erityisesti vahvistaneet taiteellista tutkimusta ja siten tehneet näkyväksi työn erilaisia prosesseja.²

Suomessa taiteilijatutkimuksen yksi vahvin genre on taidehallinnon ja kulttuuripoliittikan tutkimus. Nämä ovat olleet lähtökohtina Taiteen keskustoimikunnan (nyk. Taiteen edistämiskeskus) ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiön Cuporen julkaisemissa tutkimuksissa.³ Nämä merkittävät taiteilijan asemaan liittyvät tutkimukset (esim. Karttunen 1988; Heikkinen 1989; Karttunen 1993; Irjala 1993; Karhunen 1993; Oesch 1995; Rensujeff 2003; Arpo 2004; Karhunen & Rensujeff 2006; Rensujeff 2014) tuovat esille tärkeitä sosioekonomisiin rakenteisiin liittyvää tietoa.

Elina Jokinen esittää väitöskirjassaan (2010,

² Taiteellisen tutkimuksen käsitteestä, sen menetelmistä ja sisällöistä on keskusteltu erityisesti taidealan korkeakouluissa viimeisten parinkymmenen vuoden ajan. Esimerkiksi Teatterikorkeakoulussa tehtävä tutkimus määritellään taiteelliseksi tutkimukseksi, joka on ”monialaista taiteilija- ja taidelähtöistä tai taidepedagogista tutkimusta, jossa on sekä taiteellisia/käytännöllisiä että teoreettisia osuuksia” (Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun Esitävien taiteiden tutkimuskeskuksen jatkotutkintokoulutus- ja tutkimusstrategia 2013–2016). Sibelius-Akatemia puhuu tutkimusstrategiaassaan taiteilijalähtöisestä tutkimuksesta ja sen eri muodoista: ”artistic research, practice-based research, research in and through music” (Sibelius-Akatemian tutkimuspoliittinen suunnitelma 2012). Ks. taiteelliseen tutkimukseen liittyvästä problematiikasta myös Hannula & al. 2003.

³ Julkaistuja tutkimuksia löytyy osoitteista www.taike.fi/julkaisut ja www.cupore.fi/julkaisut.

¹ ”Työ on rutiinia ja liikkuvuutta, tylsyyttä ja kiinnostavuutta, valvottua ja vapaata, ositettua ja kokonaista, ammattien hajoamista ja ammattien jatkuvuuksia. Siinä viihdytään ja siinä kärsitään. Se on myös globaalisti eriytynyt, luokkaistunut, sukupuolittunut ja rodullistunut, siis erilaista eri paikoissa ja yhteiskuntaluokissa, miehillä ja naisilla.” (Julkunen 2008, 20.)

48–64) taiteilijatutkimuksen jaottelua muuta-
miin teoreettisiin lajityyppeihin ryhmiteltyinä.
Humanistisen taiteilijatutkimuksen perinne no-
jasi positivistiseen biografismiin ja korosti taiteen
autonomisuutta. Taiteensosiologian taidejärjes-
telmäteoriat toivat mukanaan sen, että taide alet-
tiin nähdä sosiaalisena instituutiona ja kiinnos-
tus taiteilijan ammattia kohtaan kasvoi myös täs-
tä suunnasta. Näiden lisäksi Jokinen nostaa esille
jo edellä mainitsemamme taidehallinnon ja kult-
tuuripoliittisen tutkimuksen. Kaikkia edellisiä
lähtökohtia yhdistää usein taiteilijan näkeminen
ulkoapäin, palkkatyön vastakohtana tai historial-
lisesti riippumattomana. Kulttuurintutkimus on
tavoitteeltaan heterogeenisempaa ja piirtää esiin
realistisempaa kuvaa kuin myyttinen tai romanti-
ninen käsitys taiteilijasta usein on.

Näihin tutkimuksen teoreettisiin lajeihin ver-
rattuna vuonna 2013 valmistunut taiteilijan työ-
tä, hyvinvointia ja muuttuvaa taidetyötä käsit-
televä tutkimuksemme avaa uuden keskustelun
(ks. myös Houni & Ansio 2013a). Vastaavan-
laista tutkimusasetelmaa ei ole ainakaan Suomes-
sa tehty. Aihetta edeltäviä taiteilijan työtä tarkas-
televia tutkimushankkeita ovat esimerkiksi Ilk-
ka Pirttilän ja Pia Hounin teatterityötä käsittele-
vä tutkimus (2011) tai Kaisa Herrasen, Hounin
ja Sari Karttusen kuvataiteilijoiden työtä käsitte-
levä tutkimus (2013). Olennaista tässä tutkimus-
avauksessa suhteessa aiempiin on se, että taiteili-
juus ymmärretään työn tutkimuksen viitekehyk-
sestä käsin ja taideammatin harjoittaminen näh-
dään työnä. Lisäksi ammatin erityisyyttä tarkas-
tellaan työn toteuttamisen ehdoista käsin.

Tässä artikkelissa käsittelemme laajan tutki-
muksemme tematiikasta ainoastaan taiteilijan
työelämässä tarvitsemia tietoja ja taitoja. Syven-
nämme artikkelissamme näitä näkökulmia suh-
teessa puhetapoihin, joilla taiteilijat määrittä-
vät työnsä asemaa. Kysymys tiedoista ja taidoista
johdattaa kohti taiteilijan itsemäärittelyä am-
matistaan ja ammatissaan: millä tavalla taiteili-
juus on työtä siinä missä muukin työ ja millä ta-
valla se on jotakin muuta – kokonaisvaltainen ta-
pa olla maailmassa.

Tutkimuksen empiirinen aineisto

Tutkimuksemme aineisto koostui kyselystä ja
puolistrukturoiduista teemahaastatteluista. Ky-
selylomake lähetettiin 1 102:lle taidealojen

ammattiliittojen (Suomen Kirjailijaliiton, Suo-
men Näyttelijäliiton, Suomen Taiteilijaseuran se-
kä Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton⁴) jäse-
nelle. Kaikilta liitoilta saatiin otos, jossa oli sa-
tunnaisotannalla joka viides jäsen. Pääallekkäi-
syyksien karsimisen jälkeen kysely lähetettiin
otokseen valikoituneille taiteilijoille liittojen re-
kistereistä saaduilla yhteystiedoilla.

Kirjailijaliiton ja Taiteilijaseuran vastaajista ky-
selyn otokseen otettiin mukaan myös eläkeikäiset
jäsenet, koska oletettiin, että työpolku ei välttä-
mättä katkea virallisen eläkeiän ohittamiseen; eri-
tyisesti näissä liitoissa työskentelyä saatetaan jat-
kaa aktiivisesti myös virallisen eläkeiän jälkeen.
Teatterityössä työtä taas tehdään tyypillisemmin
työsuhteissa ja niistä myös jäädään eläkkeelle, jo-
ten kyselyn otokseen valittiin vain työikäiset jä-
senet. Tiedossa tosin oli, että myös monet teat-
terिताiteilijat aloittavat kentällä työskentelyn jo
opiskeluaikanaan ja jatkavat työskentelyä eläke-
iän saavutettuaan.

Kysely toteutettiin loka-joulukuussa 2012. En-
sisijaisesti kysely pyrittiin lähettämään sähköi-
sessä muodossa Webropol-alustan kautta. Mikä-
li vastaajan sähköpostiosoitetta ei ollut saatavilla,
käytettiin kirjepostilla lähetettävää paperista lo-
maketta. Ensimmäisen vastauskierroksen jälkeen
lähetettiin kaksi muistutusta.

Kyselyyn vastasi 476 taiteilijaa: kirjailijoita,
kuvataiteilijoita ja teatterialan taiteilijoita (näyt-
telijöitä, ohjaajia, dramaturgeja, lavastajia, puku-
suunnittelijoita, valosuunnittelijoita ja äänisuun-
nittelijoita). Vastausprosentti oli 43. Aktiivisim-
min vastasivat kirjailijat. Kuvataiteilijoiden koh-
dalla otos oli suurin ja vastaajamääräkin nousi
suurimmaksi: 272 henkilöä eli yli puolet vastaa-
jista oli kuvataiteilijoita. (Taulukko 1.)

Tutkimuksessa käsiteltyjen taiteilija-ammatti-
en työn reaaliset ehdot poikkeavat toisistaan. Te-
atterialalla suurin osa taiteilijoista on palkkatyös-
sä. Heillä on työnantaja, palkkatyöhön kuulu-
va verotus ja työsuhteen edut. Sen sijaan kirjai-
lijoista ja kuvataiteilijoista pääosa tekee taiteel-

4 Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitosta valittiin otok-
seen mukaan kolmen jäsenjärjestön – Lavastus- ja puku-
suunnittelijoiden, Suomen teatteriohjaajien ja dramatur-
gien sekä Valo- ja Äänisuunnittelijoiden Liiton – jäsenet.
Heidän miellettiin edustavan teatterialan taiteilijoita, jos-
kin osa näiden järjestöjen jäsenistä työskentelee teatterin
lisäksi tai sijasta esimerkiksi elokuvan tai television aloilla.
Viittaamme tässä artikkelissa näihin kyselyvastaajiin am-
mattiliiton mukaan termillä *temeläiset*, vaikka he eivät
edusta koko Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton jäse-
nistöä.

Taulukko 1. Kyselyn vastaajien jakauma.

	N	%
Suomen Kirjailijaliitto	72	15
Suomen Näyttelijäliitto	92	19
Suomen Taiteilijaseura	272	57
Teatteri- ja mediatyön- tekijöiden liitto	40	9
Yhteensä	476	100

lista työtä apurahojen, muista töistä saatujen tulojen tai muiden kuin tötulojen (esimerkiksi eläkkeen, työttömyyskorvauksen tai puolison tulojen) turvin. (Taiteilijoiden toimeentulolähteistä ks. Rensujeff 2014, 95–97.) Vain hieman kärkeä jistä voi sanoa, että taiteilijoiden työllistymisen tavoissa tyypillistä on ainoastaan epätyypillisuus. Aineistomme vastaajista 11 prosentilla oli yksi kokoaikainen, vakinainen työsuhte. Kaikki muut tekivät työtä vakituiseen työpaikan sijasta tai ohella esimerkiksi freelancereina erilaisissa pätäkä- ja silpputöissä, työskentelyapurahoilla, toiminimellä, eläkkeellä ollessa, opiskellessa, työttömänä ollessa tai näiden kaikkien tilanteiden monimutkaisissa yhdistelmissä. Vapaan taiteilijan nimike yhdistyi tutkimukseen osallistuneiden taiteilijoiden vastauksissa sujuvasti mitä erilaisimpiin työ- ja elämäntilanteisiin. (Ansio & Houni 2013a, 66–67.)

Tutkimusta varten haastateltiin kahtakymmentä taiteilijaa joko yksilö-, pari- tai ryhmähaastatteluina. Haastattelun teemoina olivat taiteilijan työn aika ja tila, hyvä elämä, yhteisöllisyys sekä taiteilijan ammattikuva ja sen muutos. Haastattelut tehtiin kesän ja syksyn 2012 aikana. Haastateltavat valittiin ensisijaisesti erilaisista taiteilijaryhmistä tai -yhteisöistä: esimerkiksi haastateltiin yhden eteläsuomalaisen pienen, vapaan kentän⁵ teatteriryhmän koko taiteellinen henkilökunta. Muut haastatellut kuvataiteilijat (6 henkilöä) sekä teatterialan taiteilijat (5 henkilöä) kuuluivat löyhempiin tai tiiviimpiin ammatillisiin yhteisöihin. Haastateltujen henkilöllisyyden suojaamiseksi tässä ei kerrota tarkempia tietoja yhteisöistä, joihin he kuuluivat. Lisäksi haastateltiin kahta kirjailijaa. Kirjailijoiden joukosta

5 Vapaalla kentällä tarkoitamme teatteri- ja orkesterilajiin perustuvan valtionrahoituksen (ns. VOS-järjestelmä) ulkopuolisia teattereita. Näistä teattereista puhutaan usein myös ”lainsuojattomina” teattereina.

valittiin muita taiteenaloja vähemmän haastateltavia, koska suomalaisten kirjailijoiden työstä on kirjallisissa lähteissä saatavilla suhteellisen paljon kuvauksia, myös kirjailijoiden itsensä tuottamia.⁶

Millaisia tietoja ja taitoja 2010-luvun taiteilija tarvitsee?

Taiteilijan työn muutokset

Millaista on taiteilijan työn arki? Mieleen piirtyy maalaus Hotelli Kämpin iloisesti juhlivasta seurueesta tai kirjailijan työhuoneessa toteutettu kirjailijahaastattelu, jossa puhutaan menneistä ja tulevista teoksista. Mielikuvaan mahduttaa hetkessä joukko näyttelijöitä tai muusikoita, joiden tekemisistä ainakin lehdistön on helppo kirjoittaa.

Mielikuvien ja tekijöiden arjen välissä on kulu. Taiteilijan työ on myös muuttunut huomattavasti viimeksi eläneiden sukupolvien aikana. Tutkimuksemme mukaan merkittävin muutos näkyy siinä, että työ edellyttää aiempaa enemmän ja monipuolisempia tietoja ja taitoja.

Taiteilija tarvitsee kaikkina aikoina työnsä sisältöön liittyvää erityisammattitaitoa, jota voimme kutsua käsityötaidoksi. Se, mitä taitovaatimuksia eri taiteilija-ammattit kulloinkin edellyttävät, muuttuu historiallisesti. Viime vuosikymmeninä muutoksia on aiheuttanut erityisesti teknologian kehitys, joka on vaikuttanut kaikkiin taiteilija-ammatteihin. Tutkimuksessa haastateltu näyttelijä tarkastelee näitä muutoksia sekä ihmiskuvan että taiteen ilmaisukeinojen näkökulmasta:

Seitkytluvun loppupuolella, kun sitä putkahti koulusta ulos maailmaan, siihen ympäristöön verrattuna tämä tiedon määrän räjähdysmäinen kasvu, mikä on tapahtunut näitten kaiken maailman vempainten myötä – tietohan on ihan sama humanis-objektiivisesti ottaen, mutta miten se alkaa vaikuttamaan ihmiseen. Mä olen sitä tässä luupissäni joskus miettinyt, että tää on aikakausi, joka asettaa teatterin tekijät aivan uusien kysymysten äärelle. Tarvitaan tietoja ja taitoja huomattavasti enemmän kuin aikaisemmin.

(Näyttelijä, mies, 57 vuotta)

Kyselyssä ja haastatteluissa tarkasteltiin sellaisia taiteilijoiden tarvitsemia taitoja, jotka liittyvät ammatissa selviytymiseen ja työn hallinnointiin. Kyselyssä taidot oli jaoteltu kolmeen ryhmään:

6 Miten kirjani ovat syntyneet -sarjan lisäksi esimerkiksi Haapaniemi & Kuusela 1989 ja Levola 2007.

itseään liittyvät taidot, vuorovaikutukseen liittyvät taidot ja toimintaympäristöön liittyvät taidot. Itseen liittyvät taidot olivat persoonallisia kykyjä ja taitoja, jotka liittyivät itsen johtamiseen ja oman mielen hallintaan työssä. Vuorovaikutukseen liittyvien taitojen ryhmään oli kerätty sellaisia taitoja, joihin liittyy yhteistyötä tai kommunikointia toisten ihmisten kanssa. Toimintaympäristöön liittyvien taitojen ryhmässä pyydettiin taiteilijoita arvioimaan erilaisten työn hallinnointiin liittyvien osaamisalueiden merkitystä omassa työskentelyssä.

Vastaajat arvioivat kussakin ryhmässä lueteltua 6–10 taitoa ei lainkaan tärkeiksi, jonkin verran tärkeiksi tai erittäin tärkeiksi työnsä toteuttamisessa. Kaikkien taitojen arvioiminen ei ollut pakollista. Jotkut vastaajat ovatkin valinneet vain muutaman tärkeimmän. Lisäksi vastaajat saivat jokaisen taitoryhmän jälkeen täydentää luetteloa valitsemalla vaihtoehdon ”muu, mikä?”, kirjoittaa avovastauksellaan tarpeelliseksi katsomansa taidon ja arvioida sen tärkeyttä edellä esitetyllä asteikolla. Vastausvaihtoehdot olivat samat kaikille taiteilijoille, eikä eri taiteilijaryhmiin liittyviä erityisiä ammatillisia taitoja ollut valmiiden vastausvaihtoehtojen joukossa. Niinpä esimerkiksi moni näyttelijä mainitsi avovastauksessaan kehon tai äänen kunnan ylläpitoon liittyvistä taidoista.

Haastatteluissa joko kysyttiin avoin kysymys siitä, mitä tietoja ja taitoja haastateltavat mieltävät tärkeiksi työssään, tai haastatellut taiteilijat nostivat tarvitsemiaan tietoja ja taitoja esiin ammattikuvan muutoksesta keskustelun yhteydessä, ilman haastattelijan esittämää suoraa kysymystä. Haastattelussa taiteilijat lähestyvät tietojen ja taitojen problematiikkaa useista näkökulmista: jotkut ajattelevat enemmän työn substanssiosaamiseen liittyvää ammattitaitoa – esimerkiksi näyttelijöille tulevat myös haastatteluissa kehon ja äänen ”ilmaisutekniset valmiudet” usein ensimmäisenä mieleen – toiset työn tekemiseen ja sen reunaehtojen hallintaan tarvittavia taitoja. Monissa haastatteluissa sekä kyselyn avovastauksissa taiteilijat mielsivät kysymyksen tiedoista ja taidoista koskevan eräänlaisia taiteilijan metataitoja tai ajatusta siitä, millainen ihminen taiteilijan pitää olla.

Vastaajat näkivät useimmiten tärkeimpinä ne taidot, joita tutkijat olivat ryhmitelleet itseään liittyvien taitojen ryhmään. Kutsumme näitä taitoja taiteilijoiden *ydintaidoiksi*. Ammattiryhmästä riippuen myös vuorovaikutukseen liittyviä ja

toimintaympäristöön liittyviä taitoja hahmotettiin tärkeiksi *täydentäviksi taidoiksi*, joskaan kaikki taiteilijat eivät miellä niitä ensinkään merkittäviksi ammatissaan.

Taiteilijoiden ydintaidot liittyvät omaan itseään Kyselyaineistossa näkyvät selvät yhtäläisyydet eri taiteilija-ammattien keskeiseksi mieltämien taitojen välillä. Kaikille taiteilijoille yhteisiä ydintaitoja olivat kyselyvastausten perusteella muutoksen ja epävarmuuden sietokyky, kyky kurinalaiseen työskentelyyn sekä kyky arvioida omaa työtä. Taiteilijoiden tärkeimmät tiedot ja taidot muodostavat eräänlaisen perheyhtäläisyyden verkoston (ks. kuvio 1). Taiteilija-ammattit ovat erilaisia siinä, että joissain ammattissa kuva tarvittavista tiedoista ja taidoista on hyvin homogeeninen. Teatterialan taiteilijoilla valitsee kyselyn perusteella melkoinen yksimielisyys siitä, mitkä taidot ovat tärkeimpiä työn toteuttamisessa. Esimerkiksi lähes kaikki teatterialan taiteilijat ovat sitä mieltä, että yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot ovat työn toteuttamisessa erittäin tärkeitä. Sitä vastoin kuvataiteilijoiden joukossa vastaukset hajaantuvat laveammalle. Tämä johtunee kuvataiteilijoiden ammattikuvan heterogeenisyydestä.

Muutoksen ja epävarmuuden sietokyky esiintyy kaikkien taiteenalojen ammattilaisten vastauksissa yhtenä tärkeimmistä taiteilijan taidoista. Tämä taito voi liittyä vastaajien mielissä todella moniin asioihin. Työsuhteissa työskentelevillä taiteilijoilla alituiset muutokset ja epävarmuus voivat liittyä työn ulkoisiin reunaehtoihin, kuten työn saannin vaikeuksiin tai työn pätkittäisyyteen. Epävarmuus voi merkitä myös epävarmuutta omista taidoista, teosten menestymisen epävarmuutta tai taloudellista epävarmuutta. Taiteilijoiden kuvatussa kyselyssä työhönsä liittyvää henkistä rasitusta alituisen epävarmuuden kuvaukset toistuvat vastauksesta toiseen (Ansio & Houni 2013b, 149–162).

Epävarmuuden ja keskeneräisyyden sietäminen voivat taiteilijoilla liittyä myös konkreettisiin työprosessien tilanteisiin: ratkaisujen etsimiseen ja uuden tuottamiseen luovassa työssä, jossa oikeita ratkaisuja ei ole. Seuraavassa haastattelukatkelmassa 29-vuotias naisnäyttelijä kuvaa työn perustilannetta, joka on vaikeasti sanojen tavoitettavissa:

Kuvio 1. Taiteilijoiden tärkeimmät tiedot ja taidot.

[Siinä] on tavallaan koko ajan mukavuusalueen ulkopuolella. Onhan se nyt ihan luonnoton tila mennä tähän ja esittää olevansa joku toinen. Se on samalla tosi ihanaa ja hauskaa, mutta samalla se on tosi pelottavaa. Se on tosi kakspiippunen juttu. Osaanko mä sen paremmin sitä selittää. (...) Siis se että, meepä nyt näyttämölle ja ala nyt näytellä siinä sitten. Tee omin sanoin, tee joku luonnos, näytä. On se ihan kauhee tilanne ja luonnoton, kun sulla ei ole mitään siinä. Sitä se on, semmosta outoa leikkiä joka on välillä huisin hauskaa ja välillä se on tosi pelottavaa.

Kyky kurinalaiseen työskentelyyn esiintyy samoin kaikkien taiteilijoiden vastauksissa tärkeimpien taitojen joukossa. Se merkitsee todennäköisesti eri taiteenalojen ammattilaisille hieman eri asioita. Itsenäisesti työskentelevälle kurinalaisuus voi tarkoittaa työhön sitoutumista, keskittymistä ja sinnikkyyttä. Kurinalaisuus voi merkitä kärsivällisyyttä, toistamisen sietämistä ja saman yksityiskohdan hiomista. Kurinalaisuuden teema voi olla läsnä myös työryhmytyöskentelyssä esimerkiksi siten, että koko ryhmä sitoutuu yhteiseen päämäärään. Kurinalaisuudesta kertovat myös muutamat avovastaukset. Monissa niistä taiteilijat painottavat sisukkuuden ja ahkeruuden mer-

kitystä. Myös haastatteluissa esiintyy erilaisia kuvauksia kurinalaisesta työskentelystä. Yksi haastatelluista kirjailijoista kuvaa työpäiväänsä rytmilliseksi, ja siten myös työ jäsentyy kurinalaisesti.

Se riippuu tietysti paljon siitä, missä vaiheessa mulla työt on. Jos mä olen kirjoitusvaiheessa, niin se on suurin piirtein sitä, että mä tulen seitsemän ja kahdeksan välillä yleensä tähän työhuoneelleni. Sitten mä teen töitä, riippuen vähän myös siitä, että missä vaiheessa kirjoittaminen on (...) johonkin yhteentoista, lounasaikaan suurin piirtein. Sitten mä käyn syömässä. Kun mä tuun, makaan vähän sohvalle, otan torkut, sitten lueskelen jotakin ja lähen kotiin, kun olen sillä tuulella. Tämöinen on normaali päivä.

(Kirjailija, mies, 68 vuotta)

Kirjailijoista yhdeksän kymmenestä ja kuvataiteilijoistakin lähes sama määrä on sitä mieltä, että *oman työn arvioinnin taito* on tärkein työhön liittyvä taito. Näissä taiteilijaryhmissä työskennellään perinteisesti yksin, vailla työryhmän tai esimiehen tarjoamaa peilauspintaa. Työn itsearviointi on siksi tärkeä omaehtoisen johtajuuden piirre: ei välttämättä ole ketään muuta arvioimassa tekeillä olevan työn laatua, joten taiteilijan täy-

tyy luottaa omaan näkemykseensä. Myös neljä viidestä teatteritaiteilijasta nostaa oman työn arvioinnin yhdeksi erittäin merkittävistä työn toteuttamiseen tarvittavista taidoista. Teatteritaiteilijat ottavat oman työn arviointitaitojen merkityksen esille myös yhdessä haastattelussa. Haastateltavan mielestä taidekoulutuksen pitäisi opettaa erityisesti tätä. Koulutuksen aikana opettajalta saa palautetta omasta työstä, mutta koulutuksen tehtävänä pitäisi olla ulkopuolisen katseen ”sisäistyminen” taiteilijalle itselleen, jotta hän pystyy arvioimaan omaa työtä. Taiteilijan pitää oppia yhtäältä elämään epäonnistumisensa kanssa, toisaalta tunnistamaan onnistumiset tai tietämään, milloin teos on valmis.

Kuvataiteilijoita lukuun ottamatta taiteilijoiden tarvitsemissa taidoissa korostuu *palautteen vastaanottamisen taitojen* merkitys. Kuvataiteilijat eivät miellä taitoa yhtä tärkeäksi kuin muut todennäköisesti siksi, että palautetta työstä saa yksinäisessä, itsenäisessä työskentelyssä todella vähän. Kyselyyn vastanneiden taiteilijoiden mielestä eniten merkitystä työn toteuttamiselle on yleisön ja kollegoiden palautteella. Kaksi kolmesta taiteilijasta kaikilla taiteen aloilla on sitä mieltä, että kollegiaalinen palaute on erittäin tärkeää. Eniten sitä on käytännössä mahdollista saada teatterityössä, jota tehdään ryhmässä.

Näyttelijöille suoralle palautteelle altistuminen on jokapäiväistä. Välittömin palautteen antaja on yleensä ohjaaja, mutta teatterissa näyttelijän työhön liittyy ontologisesti myös suora kontakti yleisön kanssa. Muutkin teatteritaiteilijat saavat palautetta paitsi ohjaajalta, myös muulta työryhmältä. Kirjailijoilla tärkein palautteen antaja lieinee tavallisesti kustannustoimittaja. Kustannusalan monet muutokset ovat vaikuttaneet myös siihen, ettei kustannustoimittajilla useinkaan ole henkilökohtaista suhdetta kirjailijan kanssa, ainakaan perinteisessä merkityksessä. Nykykirjailija ei enää työstä keskeneräisiä tekstiversioitaan kustannustoimittajan kanssa, vaan käsikirjotukset luetutetaan varsin valmiina. (Tuominen 2013.) 39-vuotias naiskirjailija kuvaa haastattelussa, kuinka suhde kustannustoimittajaan voi herättää voimakkaitakin tunteita:

Joillakin kirjailijoilla on kauheen vaikeeta se kustantamoon yhteyden ottaminen, koska siihen liittyy hirveen paljon odotuksia ja myös pettymyksiä, koska kustantajat aina jossakin vaiheessa sanoo jostakin kässäristä, että ei me oteta tätä. Hylkäämisen pelko on niin iso, että se saattaa hankaloittaa ihan sitä perusyhteydenottoa, että ei uskalla olla yhteydessä kustantajaansa, kos-

ka pelkää, että sieltä tuleeikin hylsy. (...) Sieltähän tulee käsikirjoituksiin liittyviä ohjeita, joita ei saa ottaa henkilökohtaisesti, vaan ne pitää ottaa professionaalisesti niin, että nyt tehdään yhdessä hyvä käsikirjoitus ja hyvä kirja, eikä niin, että nyt mä rupeen itkemään näitä kaikkia muutoksia mitkä taas tulee. Joskus ihan hävettää ne kaikki virheet, mitä toimittaja on löytänyt omasta mukamas oikoluetusta käsikirjoituksesta. Sekin pitää sietää, että tällaisiakin mokia olen taas tällä kertaa tehnyt.

Lähes neljä viidennestä kyselyyn vastanneista kirjailijoista ja temeläisistä mieltää *ajankäytön hallinnan taidot* erittäin tärkeiksi työn toteuttamisessa. Myös kuvataiteilijoista kaksi kolmesta kokee samoin. Näyttelijät eivät usein määrää omasta ajankäytöstään, saati työmäärästään, samassa määrin kuin muut taiteilijat. Sen sijaan muissa taiteilija-ammateissa ja aivan erityisesti kuvataiteilijoilla työhön käytetty aika jäsenyyksiä usein epämääräisesti ja epäsäännöllisesti. (Ansio & Houni 2013c, 96–103.) Ajan hallinnan teemat ovat haastatteluissa erittäin paljon esillä, vaikka taiteilijat eivät niissä eksplisiittisesti sano mieltävänsä ajankäytön hallintaa taidon kysymykseksi. Haastatteluissa myös näyttelijät pohtivat työhön käytettyä aikaa, sen mahdollisuuksia ja rajoja erittäin paljon.

Kirjailijaa ja näyttelijää yhdistää kyselyn perusteella *muistin* merkitys työssä. Sekä kirjoittamistyöhön että roolien opetteluun liittyy laajojen asiakokonaisuuksien hallinta ja merkittävät kognitiiviset taidot. Näyttelijät pitävät muistin lisäksi usein erittäin tärkeänä *oppimiskykyä*, jonka myös kuvataiteilijoista ja temeläisistä kaksi kolmesta on valinnut erittäin tärkeäksi taidoksi työssä.

Kuvataiteilijat ja temeläiset pitävät *ongelmanratkaisukykyä* yhtenä tärkeimmistä työhön tarvittavista taidoista. Kuvataiteilijaa ja teatterialan taiteilijaa voi yhdistää esimerkiksi se, että työssä keskeistä on suunnittelun ja teknisen toteutuksen välisen kuilun ylittäminen ja siihen liittyvien ongelmien ratkaiseminen. Ongelmanratkaisuvyyn ohella *suunnittelu- ja organisointitaidot* painottuvat erityisesti temeläisten vastauksissa, ja myös kuvataiteilijat pitävät näitä taitoja suhteellisen usein erittäin tärkeinä. Suunnittelu- ja organisointitaidot olivat erittäin tärkeitä yli yhdeksälle kymmenestä teatterityöntekijästä (lukuun ottamatta näyttelijöitä, joista ”vain” reilu kolmannes pitää näitä taitoja erittäin tärkeinä). Näissä painotuksissa tulee näkyviin se, että teatteri on ryhmätyötä, joka vaatii työtehtävien organisointia ja hallintaa.

Kyselyaineistosta välittyy näiltä osin kuva, että teatteritaiteilijoiden työnjako on edelleen selvä. Ohjaajat ja muut taiteelliset suunnittelijat tekevät teatteriproduktioiden taiteellista kokonaisuutta koskevat ratkaisut, kun taas näyttelijöiden vastuualueena nähdään lähinnä omasta roolityöstä suoriutuminen. Haastatteluaineisto osin tukee, osin haastaa tätä näkemystä. Kahdessa näyttelijähaastattelussa tulee esiin ajatus, että varsinkin kiinteässä ammattiteatterissa työskentelevän näyttelijän ei tarvitse osata juuri mitään, kunhan tottelee ohjaajaa. ”Henkiseksi laiskudeksi” nimetty ilmiö nähdään haastatteluissa toisaalta tuomittavana, toisaalta ymmärrettävänä, varsinkin, jos työtahti on kova. Tämän kyynisen kuvan osin ristiriitaisena vastapainona kuvataan kilpailullista teatterimaailmaa, jossa myös näyttelijältä vaaditaan mitä erilaisimpia taitoja ja ominaisuuksia, myös organisointitaitoja ja kokonaisuuksien hallintaa.

Haastatteluissa näyttelijät tuottavat erittäin kaksijakoisen kuvan työskentelystä yhtäältä kiinteässä ammattiteatterissa, toisaalta vapaissa teatteriryhmissä. Kiinteään ammattiteatteriin liittyvä haastatteluissa paradoksi: näyttelijän ei tarvitse osata paljon muuta kuin totella ohjaajaa ja tulla ajoissa paikalle, mutta jotta työssä menestyy, näyttelijältä vaaditaan laajaa substanssiosaamis-

ta ammatinsa erityistaidoissa. Vapaissa ryhmissä näyttelijältä sen sijaan vaaditaan laajaa vastuun ottamista koko teatterin organisaation toiminnasta. Haastattelujen perusteella vapaan teatterikentän näyttelijä tarvitsee myös suunnittelun ja organisoinnin taitoja. Todennäköisesti sama on sovellettavissa freelance-näyttelijään, jolla ei ole vakituista tai pitkäaikaista työsuhdetta.

Taulukkoon 2 on listattu tiedot ja taidot, joita vähintään kolme neljästä kyselyvastaajasta piti erittäin tärkeinä. Prosenttiluvut kertovat niiden kyselyvastaajien osuuden, jotka olivat valinneet mainitun taidon olevan työn toteuttamisessa ”erittäin tärkeää”.

Taiteilijoiden muut tärkeät taidot liittyvät toimintaympäristöön

Taiteilijoiden kyselyvastauksissa esiintyy myös muita taitoja, joita vähintään kaksi kolmasosa vastaajista pitää erittäin tärkeinä työssä, vaikka suoranaista yksimielisyyttä niiden merkityksestä ei vallitse. Kaikille taiteilijaryhmille yhteistä on, että suhteellisen suuri osa vastaajista kokee *suhdeverkkojen ja kontaktien* merkityksen erittäin tärkeäksi. Todennäköisesti moni kokee, että työtilaisuuksien saanti tai oman työn esille saaminen (ja siten myös välillisesti talous) riippuu niistä. Myös *neuvottelutaidot* nousevat esiin teatteri-

Taulukko 2. Taiteilijoiden tärkeimmät tiedot ja taidot.

Suomen Kirjailijaliitto	Suomen Näyttelijäliitto	Suomen Taiteilijaseura	Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto
Kyky arvioida omaa työtä (90 %)	Yhteistyö- ja vuorovai- kutustaidot (97 %)	Kyky arvioida omaa työtä (87 %)	Yhteistyö- ja vuorovai- kutustaidot (98 %)
Muisti (90 %)	Kyky ottaa vastaan palautetta (91 %)	Muutoksen ja epävar- muuden sietokyky (82 %)	Suunnittelu- ja organisointitaidot (93 %)
Kyky ottaa vastaan palautetta (88 %)	Muutoksen ja epävar- muuden sietokyky (91 %)	Ongelmanratkaisukyky (80 %)	Ongelmanratkaisukyky (93 %)
Kyky kurinalaiseen työskentelyyn (85 %)	Kyky kurinalaiseen työskentelyyn (89 %)	Kyky kurinalaiseen työskentelyyn (78 %)	Muutoksen ja epävar- muuden sietokyky (88 %)
Muutoksen ja epävar- muuden sietokyky (83 %)	Muisti (89 %)		Kyky kurinalaiseen työskentelyyn (85 %)
Ajankäytön hallinta (78 %)	Oppimiskyky (89 %)		Ajankäytön hallinta (85 %)
	Kyky arvioida omaa työtä (80 %)		Kyky ottaa vastaan palautetta (80 %)
			Kyky arvioida omaa työtä (80 %)

laisten vastauksissa vähintään jossain määrin tärkeinä kaikille – neuvottelutaidoista kun voivat riippua palkka ja työehdot. *Rahoituksen hakemiseen liittyvä osaaminen* on erittäin tärkeää kahdelle kolmesta kuvataiteilijasta ja kirjailijasta. Näissä taideammateissa taiteellista työtä tehdään erittäin harvoin työsuhteissa, ja tärkeimpinä tulolähteinä voivat olla pääasiassa apurahat ja muista töistä saadut palkat ja palkkiot (Rensu Jeff 2014, 95-98). Sekä näyttelijöistä että kuvataiteilijoista yli puolet mieltää *oman työn hinnoittelun taidon* erittäin tärkeäksi työssään.

Kaiken kaikkiaan toimintaympäristöön liittyvät taidot nostetaan kuvataiteilijoiden vastauksissa tärkeämmiksi kuin muiden taiteilija-ammattien vastauksissa. Tämä selittyy kuvataiteilijoille tyypillisestä asemasta vapaina taiteilijoina sekä siitä, että kuvataiteelliseen toimintaan liittyy paljon työn hallinnointia näyttelyaikojen ja -paikkojen hakemisesta verotuskuvioiden hallintaan. Kuvataiteilijoista noin kaksi kolmannesta on valinnut edellä käsiteltyjen taitojen lisäksi erittäin tärkeiksi seuraavat taidot, jotka esiintyvät harvemmin muiden alojen taiteilijoiden vastauksissa: *oman työn esittelyn ja esillä olemisen valmiudet* (erittäin tärkeää 64 %:lle vastaajista) sekä kuvataiteen *soveltavien menetelmien osaaminen* (erittäin tärkeää 63 %:lle).

Haastatteluissa myös kirjailijat puhuvat julkisuudessa esillä olemisen valmiuksista. 39-vuotias naiskirjailija liittyy mediajulkisuudessa olon kirjailijan ammatin arvostukseen:

Meillä edelleenkin kirjailijan ammattia arvostetaan todella paljon. Kirjailijathan on semmosia mielipideautomaatteja, joita pyydetään joka ikiseen lehtihaastatteluun ja televisioon esiintymään, vaikka ne oikeesti ei tietäisi asiasta yhtään mitään. Kirjoitat jonkun kirjan aiheesta x ja yhtäkkiä sä oletkin, niin kuin olisit yliopistoprofessori, joka tietäisi kaiken kyseisestä aiheesta.

Temeläisistä kaksi kolmannesta kokee muista taiteilijaryhmistä poiketen erittäin tärkeäksi *delegointikyvyn* (erittäin tärkeää 65 %:lle vastaajista), *toisten johtamisen taidon* (erittäin tärkeää 63 %:lle) ja *neuvottelutaidot* (erittäin tärkeää 63 %:lle). Ero muihin taiteilija-ammatteihin on huomattava – esimerkiksi kirjailijoista kaksi kolmesta ei katso tarvitsevänsä toisten johtamisen taitoa työssä lainkaan – ja samalla erittäin ymmärrettävä. Varsinkin kirjallisuuden ja kuvataiteen aloilla työskennellään usein yksin, kun taas teatteritaiteilijat tekevät ryhmätyötä.

Kaikkien taiteilijaryhmien haastatteluissa toimintaympäristöön liittyvät tiedot ja taidot ovat paljon esillä, vaikka ne pääsääntöisesti painottuvat kyselyaineistossa vähemmän. Haastatteluissa kuvataan esimerkiksi, että taiteilijalla pitää olla tietoa sopimusasioista ja rahoitukseen liittyvistä kysymyksistä, myynnin ja markkinoinnin taitoja, budjetin laskemisen taitoja ja moninaisia muita hallinnollisia taitoja. Haastatteluissa, kuten kyselyvastauksissakin, käy selväksi, että näitä taitoja ei kuitenkaan mielletä taiteilijan ydintaidoiksi vaan eräänlaiseksi välttämättömäksi pahaksi, josta taiteilijat ovat aikamme työelämän paineissa pääsemättömissä.

Kyselylomakkeessa ollutta ”muu, mikä?” -vastauksilata on käytetty myös toimintaympäristöön liittyvien tietojen ja taitojen kysymysryhmän kommentointiin. Joidenkin taiteilijoiden kommenteissa on nähtävissä hämmennystä ja kriittikkä näiden taitojen hallinnan tarpeellisuutta kohtaan. Yksi kuvataiteilija jättää vastaamatta toimintaympäristöön liittyvien taitojen vaihtoehtoihin ja kirjoittaa lomakkeen reunaan: ”tämä osasto koskee yrittäjää, kuvataiteilija ei ole yrittäjä”. Yksi kirjailija pohdiskelee: ”kaikkea tuota pitäisi osata, se voi olla myös hyvin vierasta.” Yksi vastaaja toteaa: ”agentti hoitaa tämän kaiken”.

Taiteilija yhteiskunnassa: yöntekijätaiteilijuus ja elämäntapataiteilijuus

Taiteilijan työ on perustavilta lähtökohdiltaan omakohtaista. Työn ydin ja toteuttaminen on subjektivetoista ja yksilöllistä. Kun artikkelin alussa viittasimme Raija Julkusen (2008) uuden työn käsitteen yhteydessä subjektiivisuuden lähtökohtiin, vahvistamme tässä taiteilijan työhön liittyvää erityisyyttä luovuuden käsitteellä. Taideammattien yksilöllinen luonne liittyy siihen, että työn vaatimaa luovuutta pidetään henkilökohtaisena ja omakohtaisena. Se on täydellinen vastakohta fordistiselle linjatyölle, jossa työn lopputulosta voidaan monistaa kenen tahansa tekemänä. Taiteilijan työtä ei toinen tekijä voi korvata.

Kyselyyn vastanneista valtaosa (kirjailijoista 89 %, muista taiteilijoista noin 80 %) koki vähintään viikoittain tekevänsä itsensä kannalta tärkeää ja merkityksellistä työtä. Kuitenkin vain osa tunsu yhtä usein työnsä olevan tärkeää ja merkityksellistä yhteiskunnan kannalta. Teatteritaiteilijat kokevat näin hieman muita taiteilijoita

useammin epäilemättä siksi, että teatterilla taidemuotona on välitön kontakti yleisöön. (Ansio & Houni 2013c, 91–93.) Tutkimusaineiston eri osioissa taiteilijat avaavat kokemaansa yhteiskunnallisen arvostuksen puutetta. Esimerkiksi monelle taiteilijalle niin tavalliset taloudellisen toimeentulon vaikeudet tai suoranaiset köyhyyden kokemukset ovat omiaan tuottamaan tuntoja siitä, että yhteiskunnassa ei osoiteta arvostusta taiteilijoiden työlle.

Jotkut haastatellut taiteilijat kokevat, että yhteiskunta ei osaa tunnustaa ja käyttää hyväksi taiteilijoiden osaamista:

[Taiteilijat ovat] nykyään äärettömän pitkälle kouluttautuneita, ja omaa potentiaalia, luovuutta ja näkemystä ja herkkyyttä aistia, mitä yhteiskunnassa on meneillään. Monasti kuvataan, että se on nuolenkärki, missä edistys menee tai näin, että taiteilijat on siellä ihan kärjessä sen herkkyyden vuoksi. Ne aistii, missä ollaan ja missä mennään. Mun mielestä sitä yhteiskunnan kannattaisi enempi käyttää hyväkseen.

(Kuvataiteilija, nainen, 50 vuotta)

Toisaalta haastatteluissa esiintyy myös ajatus siitä, että taiteen tai taiteilijan ei tarvitse olla yhteiskunnan palveluksessa, vaan taiteella on itseisarvo. Samaan suuntaan kirjoitti teatterinjohtaja Jussi Sorjanen (2014) Yle Lahden kolumnissaan nostaan esille kysymyksiä taiteen tehtävästä ja siitä kautta myös taiteilijaan kohdistuvista muutoksista. Kolumnissa Sorjanen kyseenalaisti ajatuksen, että taiteen tehtävä on edistää hyvinvointia.

Kysymys taiteilijan paikasta yhteiskunnassa palautuu myös taidekoulutuksen tuottamiin näkemuksiin ja asenteisiin ja taidekentän yleiseen ilmapiiriin. Haastattelussa kaksi eri sukupolviin kuuluvaa dramaturgia keskustelea taiteilijan yhteiskunnallisesta paikasta:

H1: Silloin teatterikouluaikana, [vuonna] seitkytkaheksan meitä opetettiin että et ole taiteilija, olet kulttuurityöntekijä. Oletpa näyttelijä, ohjaaja, dramaturgi, olet kulttuurityöntekijä. Tää on yks meidän sukupolven trauma, ihan oikeesti, että olenko taiteilija olenkaan. (...)

H2: Se on varmaan yks asia mikä on ihan selkeesti muuttunut, ettei meillä tarvinnut siitä neuvotella, onko dramaturgi tai kukaan muukaan taiteilija. Mutta mä näkisin, että se on sit taas mennyt toiseen ääripäähän. Mun sukupolven ongelma on se, että kaikki on niin helvetin taiteilijoita. Pitäis löytää se kulttuurityöntekijä mun mielestä myös sieltä. (...) [Itselläni] on taas aktiivisesti päällä se kamppailu, että miten pystyis tekemään töitä jotenkin niin, että se myös hyödyntäis yhteiskuntaa jollain lailla. Riittääkös se, että mä teen teoksia vai voisinks mä tehdä jotain muuta. Minkälaisia teoksia mä voisin tehdä, jotta se joten-

kin hyödyttäis jotain muutakin kuin omaa itseilmaisun tarvetta.

(H1, dramaturgi, nainen, 59 vuotta;

H2, dramaturgi, nainen, 33 vuotta)

Tutkimuksen aineistossa on läsnä kahdenlaisia diskursseja taiteilijuudesta. Nimeämme nämä *työntekijädiskurssiksi* ja *elämäntapadiskurssiksi*. Työntekijädiskurssia rakennetaan puheessa, jossa taiteilijuus nähdään työnä ja ammattina muiden joukossa. Kurinalaisuuden, ahkeruuden ja kohtuullisuuden teemat rakentavat tätä diskurssia. Se näkyy kyselyaineistossa esimerkiksi useiden taiteilijoiden elintapoja tai työstä palautumista koskevista vastauksista. Taiteilijat kertovat aktiivisista liikuntaharrastuksista ja valtaväestön kanssa linjassa olevista elintavoista tavalla, jotka murtavat myyttiä boheemista taiteilijasta. (Ansio & Houni 2013c, 104–112; Houni & Ansio 2013b, 136–141.) Työntekijädiskurssi ei kuitenkaan merkitse vain eron tekemistä boheemiin taiteilijaelämään, vaan se sisältää ennen muuta professionaalisuuden vaatimuksen. Työntekijädiskurssin taiteilija voi nähdä itsensä palkansaajan tai yrittäjän positioista käsin; yhtä kaikki diskurssin terminologia palautuu yhteiskunnassa käytettyihin jäsenyyksiin työstä ja sen tekemisestä. Työntekijädiskurssi liittyy siihen, mitä Yrjänä Levanto (2005) kuvaa taiteilijuuden keskiluokkaistumisena: taiteilija ei enää ole porvarillisen keskiluokan myyttinen ”toinen”, torjuttu mutta samalla ihannoitu puolisko, vaan porvarillistuu itse muun muassa ammatillistumisen, byrokratian ja kaupallistumisen myötä.

Toisaalta aineistossa on läsnä myös ajatus taiteilijuudesta elämäntapana. Elämäntapadiskurssissa korostetaan taiteilijuuden omalakisuuutta ja erityislaatuisuutta verrattuna muuhun työhön. Kysely- ja haastatteluaineistossa tuodaan esiin, että taiteilijan työtä ei voi jäsentää ajassa ja paikassa samalla tavalla kuin mitä tahansa työtä. Taiteilijan työ on tekijänsä elämässä läsnä aina. Elämäntapadiskurssissa eivät niinkään korostu taiteilijan elintavat, joiden poikkeamista valtaväestöstä boheemimyytti vaalii. Sen sijaan elämäntapadiskurssi korostaa taiteilijan eroa palkansaajaan ja yrittäjään. Elämäntapadiskurssin avainasana on kokonaisvaltaisuus: työtä ja ”muuta elämää” ei voi erottaa toisistaan. Taiteilija ei yhtäältä ole palkansaaja, jota koskettaisivat ulkoapäin määritellyt työsuhteen reunaehdot, kuten kuukausipalkka, työehtosopimuksen määrittelemät työaika ja -paikka, vuosilomat tai vapaapäivät. Tai-

teilija on oman itsensä herra. Elämäntapadiskurssi tekee eroa palkansaajaan myös niissä tapauksissa, joissa taiteilija tosiasiallisesti työskentelee palkansaajana – useimmiten teatterissa – korostamalla taiteilija-ammattin erityisluonnetta. Toisaalta myös yrittäjyys on vierasta elämäntapadiskurssille. Edellä esitetyssä esimerkissä kyselyyn vastannut kuvataiteilija kieltäytyi arvioimasta toimintaympäristöön liittyvien taitojen merkitystä, koska katsoi niiden kuuluvan yrittäjälle eikä kuvataiteilijalle.

Työntekijädiskurssi ja elämäntapadiskurssi eivät sulje toisiaan pois. Ne ovat puhetapoja, jotka aktivoituvat tietyissä tilanteissa. Tutkimusaineistossamme työntekijädiskurssi liittyy usein tilanteisiin, joissa kuvataan työn ja työttömyyden rajankäyntiä tai muita taloudellisia ongelmia tuottavia tilanteita. Elämäntapadiskurssi sen sijaan aktivoituu aineistossa, kun taiteilijat kuvaavat lähimmäksi taiteilijuuden ydintä asettuvia ammatin erityispiirteitä tai niitä perustavia syitä, joiden vuoksi ihminen katsoo olevansa taiteilija. Sama taiteilija voi käyttää sujuvasti kumpaakin diskursia työstään tilanteesta riippuen. Toisaalta jomankumman diskurssin valitseminen enemmän tai vähemmän pysyvästi voi olla omaa taiteilijaidentiteettiä rakentava tekijä.

Pohdintaa

Tutkimuksemme selkeä viesti on se, että taiteilijan työ on muutoksessa. Taiteilijoiden kuvaamat tietojen ja taitojen vaatimukset, joissa aiemmat osaamisalueet yhdistyivät uusiin, ovat selkeitä ”merkkejä” näistä työn muutoksista. Lähtökohtaisesti taiteilijan ammatti rakentuu erityiselle lahjakkuudelle ja kyvylle käyttää luovuutta erilaisin välinein taiteellisten artefaktien syntymiseen. Tätä osaamista ovat perinteisesti määritelleet bourdieulaaisessa hengessä erilaiset taidekentän portinvartijat, kuten alan koulutukseen pääseminen, ammatissa menestyminen julkisen tunnustuksen tai aseman kautta. Näitä vaatimuksia tarvitaan edelleen, mutta ne eivät useinkaan riitä onnistuneen työpolun rakentamisessa. Nykytaiteilijan on osattava ja häneltä myös odotetaan yhä enemmän itsensä manageroimisen, edustamisen, verkostoitumisen ja julkisuuden pelisääntöjen tai toimintojen hallitsemista.

Huomionarvoista on, että monet taiteilijatyöhön liittyvät vaatimukset näyttävät olevan paraleelisia yhteiskunnallisen ”uuden työn” tai työn

muutosten kanssa. Taiteilijat ovat ammattinsa tradition ja työkuulttuurin kautta ikään kuin tämän keskustelun airuita. Mikä näyttäytyy työn tutkimuksessa uutena, on taiteilija-ammattien arkea pidemmältä ajalta. Kun puhutaan muutoksesta, ja työhön liittyvien uusien haasteidenkestokyvystä tai mahdollisuudesta, taiteilijat saattavat olla hyviä ”äänitorvia” näihin teemoihin. Luovuuden ammattilaisina he tietävät, miten viedä eteenpäin omaa osaamistaan tai käyttää joustavaa mieltä epävakaan työsuhteen eri käänteissä. He myös osaavat sanoa, että näistä haasteista selviäminen ei ole helppoa ja oma hyvinvointi saattaa olla koetuksella.

Työntekijädiskurssi ja elämäntapadiskurssi ovat läsnä myös muussa keskustelussa työelämästä. Taiteilija voi lakata olemasta porvarillisen keskiluokan toinen myös siten, että keskiluokka itse *taiteistuu* (Levanto 2005, 98). Ajatusta voi soveltaa myös työn käsitteeseen: taiteilijan työ voi lakata – ja osin on jo lakannut – olemasta ”toisenlaista”, epätavallista, työtä, koska työ yleensä on kovaa vauhtia muuttumassa taiteellisen työn kaltaiseksi. Uuden työn samankaltaisuus taiteellisen työn kanssa liittyy yhtäältä työn reunaheitoihin, toisaalta työn tekemisen sisältöön. Työ on yhä useammin projektiluonteista kuten taiteellinen työ: teos aloitetaan ja saadaan valmiiksi useimmiten rajatussa ajassa. Tieto- ja viestintäteknologiat mahdollistavat sen, että työ on vähenevässä määrin riippuvaista ajasta ja paikasta. Kun työtä voi tehdä missä vain ja milloin vain, sen luonne kokonaisvaltaisena elämäntapana korostuu. Niin sanotussa tietointensiivisessä työssä työn tekeminen tapahtuu ennen muuta työntekijäsubjektin mielessä (ja tekijän vuorovaikutuksessa informaatioteknologian kanssa), jolloin työntekijän henkilökohtainen, mahdollisesti ainutlaatuinen, osaaminen korostuu samalla tavoin kuin taiteilijalla.

Työntekijädiskurssi ja elämäntapadiskurssi paikantuvat keskusteluun uudesta työstä, ja yhdessä ne rakentavat 2010-luvun taiteilijaa. Vaikka taiteilija-ammateissa tiedetään olevan sosioekonomisia ja muita yhteiskunnalliseen asemaan liittyviä haasteita, suurin osa taiteilijoista kokee olevansa onnekkaassa asemassa. Työn onnelliset hetket koetaan poikkeuksellisen merkittävinä. Tämä on taiteilija-ammattien voimavara.

Saapunut 2.3.2014
Hyväksytty 2.5.2014

KIRJALLISUUS

- Ansio, Heli & Houni, Pia: Kyselyyn vastanneiden taustatiedot. S. 54–71. Teoksessa Houni, Pia & Ansio, Heli (toim.): Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa. Helsinki: Työterveyslaitos, 2013a.
- Ansio, Heli & Houni, Pia: Taiteellisen työn haasteet. S. 142–173. Teoksessa Houni, Pia & Ansio, Heli (toim.): Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa. Helsinki: Työterveyslaitos, 2013b.
- Ansio, Heli & Houni, Pia: Taiteilijan arki. S. 84–125. Teoksessa Houni, Pia & Ansio, Heli (toim.): Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa. Helsinki: Työterveyslaitos, 2013c.
- Arpo, Robert (toim.): Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Helsinki: Taiteen keskuustoimikunta, 2004.
- Cronberg, Tarja: Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 6. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2010.
- Eteläpelto, Anneli: Työidentiteetti ja subjektiivisuus rakenteiden ja toimijuuden ristiallokokossa. S. 90–142. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Collin, Kaija & Saarinen, Jaana (toim.): Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 2007.
- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja: Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. S. 26–49. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Onnismaa, Jussi (toim.): Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 2010.
- Haapaniemi, Eeva & Kuusela, Merja: Kirjailijan työhuoneessa. Toimintatavat ja urakehitys kirjailijan ammatissa. Helsinki: Gaudeamus, 1989.
- Haavikko, Ritva (toim.): Miten kirjani ovat syntyneet 2. Porvoo: WSOY, 1980.
- Haavikko, Ritva (toim.): Miten kirjani ovat syntyneet 3. Porvoo: WSOY, 1991.
- Haavikko, Ritva (toim.): Miten kirjani ovat syntyneet 4. Porvoo: WSOY, 2000.
- Hannula, Mika & Suoranta, Juha & Vadén, Tere: Otsikko uusiksi. Taiteellisen tutkimuksen suuntaaviivat. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura, 2003.
- Heikkinen, Merja: Tilannekuva kirjailijoista. Tutkimus kirjailijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1989.
- Herranen, Kaisa & Houni, Pia & Karttunen, Sari: ”Pitäisi laajentaa työalaansa”. Kuvataiteilijoiden ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä. Cuporen julkaisuja 21. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämiskeskitys Cupore, 2013. http://www.cupore.fi/documents/Cuporejulkaisu_ja21_2013.pdf (luettu 1.10.2013).
- Houni, Pia: Näyttelijäidentiteetti. Tulkintoja omaelämäkerrallisista puhenäkökulmista. Acta scenica 5. Helsinki: Teatterikorkeakoulu, 2000.
- Houni, Pia & Ansio, Heli (toim.): Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa. Helsinki: Työterveyslaitos, 2013a.
- Houni, Pia & Ansio, Heli: Terveys ja itsestä huolehtiminen. S. 126–141. Teoksessa Houni, Pia & Ansio, Heli (toim.): Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa. Helsinki: Työterveyslaitos, 2013b.
- Irjala, Auli: Säveltäjätaiteilijan toimeentulo. Tutkimus säveltäjätaiteilijakunnan rakenteesta ja taloudellisesta asemasta Suomessa vuonna 1989. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1993.
- Jokinen, Elina: Vallan kirjailijat. Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituhaten vaihteen Suomessa. Helsinki, Avain, 2010.
- Julkunen, Raija: Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)istä. Tampere, Vastapaino, 2008.
- Karhunen, Paula: Näyttämötaiteilija Suomessa. Tutkimus asemasta ja toimeentulosta 1980–90-luvun vaihteessa. Helsinki: Painatuskeskus, 1993.
- Karhunen, Paula & Rensujeff, Kaija: Taidealan koulutus ja työmarkkinat. Ammatillisen koulutuksen määrä ja valmistuneiden sijoittuminen. Helsinki: Taiteen keskuustoimikunta, 2006.
- Karttunen, Sari: Taide pitkä – leipä kapea. Tutkimus kuvataiteilijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1988.
- Karttunen, Sari: Valokuvataiteilijan asema. Tutkimus Suomen valokuvataiteilijakunnan rakenteesta ja sosiaalis-taloudellisesta asemasta 1980–1990-luvun vaihteessa. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1993.
- Lepistö, Vappu: Kuvataiteilija taidemaailmassa. Taustatutkimus kuvataiteellisen toiminnan sosiaalipsykologisista merkityksistä. Helsinki: Tutkijaliitto, 1991.
- Levanto, Yrjänä: Romanttinen painajainen. S. 83–105. Teoksessa Levanto, Yrjänä & Naukkarinen, Ossi & Vihma, Susann (toim.): Taiteistuminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja B79. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, 2005.
- Levola, Kari (toim.): Kirjailijan työmaat. Helsinki: Tammi, 2007.
- Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvatyöryhmän raportti. Sosiaalili- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 34. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2013.
- Oesch, Pekka: Elokuvantekijöiden toimeentulo. Tutkimus taloudellisesta asemasta 1989 ja 1992. Helsinki: Painatuskeskus, 1995.
- Pirttilä, Ilkka & Houni, Pia: Miten sujuu suomalainen teatterityö. Työterveyslaitos, 2011. http://www.tsr.fi/c/document_library/get_file?folderId=13109&name=DLFE-6174.pdf (luettu 14.10.2013).
- Rainio, Ritva (toim.): Miten kirjani ovat syntyneet 1. Porvoo: WSOY, 1969.
- Rensujeff, Kaija: Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla. Helsinki: Taiteen keskuustoimikunta, 2003.
- Rensujeff, Kaija: Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus, 2014.
- Sennett, Richard: The Craftsman. New Haven: Yale

University Press, 2008.

Sibelius-Akatemian tutkimuspoliittinen suunnitelma 2012 <http://www.siba.fi/documents/10157/a0bfe2af-6710-48b8-a524-fefc6d14374f> (luettu 23.4.2014).

Sorjanen, Jussi: Pahoinvointia kulttuurista. Yle Lahti, 2014 http://yle.fi/uutiset/kolumni_pahoinvointia_kulttuurista/7096479 (luettu 26.2.2014).

Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun Esittävien taiteiden tutkimuskeskuksen jatkotutkintokoulutus- ja tutkimusstrategia 2013–2016 http://www.teak.fi/general/Uploads_files/Jatkokoulutus_ ja_tutkimusstrategia_2013-2016.pdf (luettu 23.4.2014).

Tuominen, Taija: Minusta tulee kirjailija. Helsinki: Kansanvalistusseura, 2013.

SUMMARY

Pia Houni & Heli Ansio: The artist's profession today – knowledge, skills, discourses (Taiteilijan ammatti tänään – tietoja, taitoja, diskursseja)

Artistic work has seen many societal changes in the past few years. This article draws on the research project “Artists’ well-being in the transition of art work” (2012–2014) in an attempt to unravel these changes. The main focus is to find out what kind of knowledge and skills artists themselves feel they need in the changing field of artistic work. Artistic work is here associated with the discussion about post-Fordist work. We maintain that the new phenomena appearing in other workplaces today have been an integral part of artists’ work throughout history. We examine the role and place of artistic work in society in the light of the agency discourses identified in the research data. The empirical data consists of questionnaire responses and interviews with writers, visual artists and theatre professionals.

The knowledge and skills needed by artists can be divided into two categories. Artists consider self-related skills as their core professional skills. All artistic professions involved in the study place premium on

the ability to assess the quality of one’s own work, to tolerate change and uncertainty, and to work in a disciplined manner. Important complementary skills include those related to the management of work, the environment in which artistic work is done, and interaction skills. However not all artists consider these skills important to their job, in fact some take quite a rejective attitude to them. Seen from the point of view of artistic work, society today appears as rather complex and challenging, as indeed it does for employees in many other branches and industries.

The data collected for the research reflects two types of discourse about artisthood: in the employee discourse artisthood is constructed through professionalism and the terminology of work, while in the lifestyle discourse artisthood is seen as an all-pervasive identity, emphasizing its difference compared to other, “ordinary” jobs. Both discourses contribute to the artist’s place in society of the 2010s and are an integral part of the discussion of post-Fordist work.

Keywords: artists, post-Fordist work, knowledge and skills at work.